

พระพนมวังและเจ้าศรีราชา

** ผศ. นัทรชัย สุกระกาญจน์ **

ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชในช่วงรอยต่อระหว่างยุคสุดท้ายของ “ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช” กับยุคแรกเริ่มของ “เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช” ในฐานะ “หัวเมืองเอก” แห่งราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา นั้น ไม่สู้จะชัดเจนแจ่มแจ้งนัก หลักฐานลายลักษณ์อักษรที่มีอยู่ก็อยู่ข้างจะเป็น “ตำนาน” เสียมากกว่า และตำนานดังกล่าวก็ดูจะสับสนในเรื่องระยะเวลาของการบันทึกอยู่ไม่น้อย จึงทำให้เราเห็นภาพประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชช่วงนั้น ได้ไม่ชัดเจนนัก

จากหลักฐาน “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช” บ่งบอกว่าเมื่อสิ้นราชวงศ์ศรีธรรมโศกราชแล้ว เมืองนครศรีธรรมราชถูกทิ้งร้างอยู่ระยะหนึ่ง เนื่องจากเกิดโรคระบาด(ไข้ห่า) ทำให้ผู้คนล้มตายลงมาก ที่เหลือก็อพยพหลบหนีเข้าอยู่ใน “ช่องห้วยช่องเขา” (ซึ่งหมายถึงท้องที่อำเภอลานสกาในปัจจุบัน) เป็นเวลาหลายปี ครั้นโรคระบาดทุเลาลงไป ผู้คนก็เริ่มทยอยกลับมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณเมืองเดิม โดยมี “พระพนมวัง” มาเป็นเจ้าเมือง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเริ่มศักราชใหม่ของเจ้าผู้ครองนครชุดใหม่

“พระพนมวัง” ก่อนจะมาเป็นเจ้าของเมืองนครศรีธรรมราช ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นคนพื้นเพใดทราบแต่ว่าเดิมเป็นเจ้าของเมืองเพชรบุรี สมรสกับนางสะเดียงทอง ได้รับโปรดเกล้าฯ จากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๔ และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระศรีธรรมมาโสกราช ขาดิเดโชไชย มโหสูริยาธิบดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช” ถือศักดินา ๑๐,๐๐๐ ในฐานะเป็นเจ้าหัวเมืองชั้นเอก ตามกฎหมายพระอัยการทหารหัวเมือง

ล่วงมาถึง พ.ศ. ๑๕๕๘ ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้เกิดความขัดแย้งระหว่างราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยากับหัวเมืองมะละกา ซึ่งขณะนั้นต่างชาติเริ่มเข้ามามีอิทธิพลทางการค้าบริเวณช่องแคบมะละกา โดยเฉพาะอาหรับและจีน จึงโปรดให้แต่งตั้งพลงไปปราบมะละกา โดยให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชคือ “พระพนมวัง” เป็นแม่ทัพ

กองทัพไทยซึ่งนำโดยพระพนมวังนั้น ตามตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวว่า นอกจากมีครอบครัวและไพร่พลลงไปด้วยแล้ว ยังมีแขกติดตามไปในกองทัพด้วย “แขก” ในที่นี้เข้าใจว่าเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งผลการสงครามคราวนั้น กองทัพไทยมีชัยชนะ และในการรบครั้งนั้นพระพนมวังได้พาบุตรชายคือ เจ้าศรีราชาเข้าร่วมรบด้วย

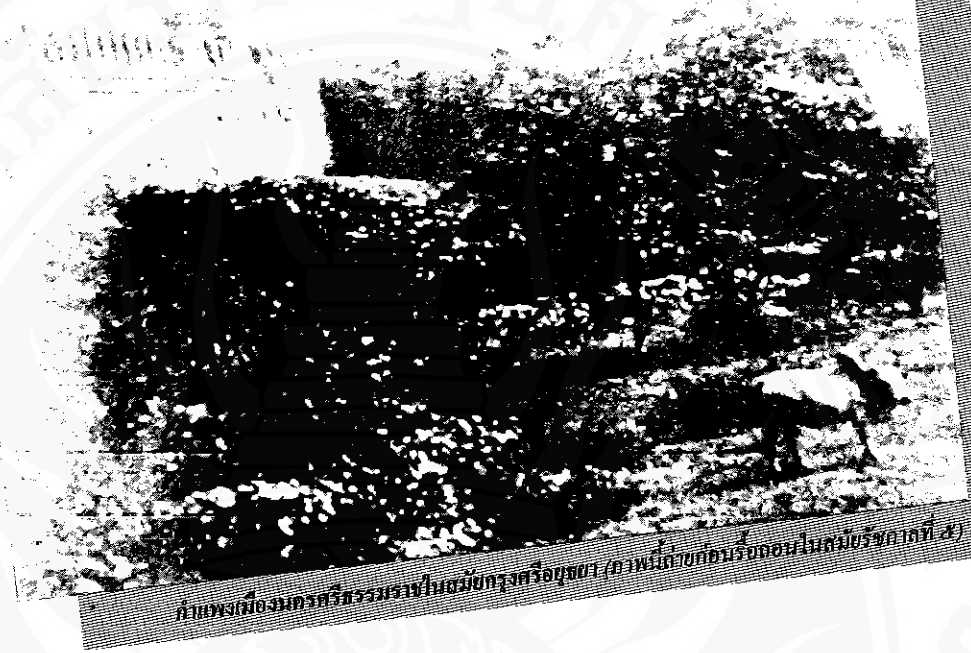
เสร็จจากสงครามมะละกาแล้ว พระพนมวังได้มาฟื้นฟูบูรณะเมืองนคร บูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ สร้างพระธาตุเจดีย์ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ขยายพื้นที่ทำนาและจัดระเบียบปกครองหัวเมืองในอาณัติทั้งหมดรวมทั้งการตั้งชุมชนใหม่ในที่ที่พื้ทลึงและสทิงพระในรูปแบบการกลับมาและการหักป่าให้เป็นนา

เฉพาะด้านการจัดระเบียบการปกครองหัวเมืองตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวว่า

“พระพนมวังและนางสะเดียงทอง แต่งเรือ ๕ ลำให้แก่แขก ให้ไปเป็นเจ้าแก่แขกทุกเมือง.....เจระวังสาให้ไปกินเมืองจะนะเทพา.....เจสุมาให้ไปกินเมืองป่าหัง.....เจศรีสุตหราให้ไปกินเมืองตานี..... เจอะเสนให้ไปกินเมืองสาย.....เจสีเตประวังสาให้ไปกินเมืองไทร.....เจวังสาให้ไปกินละงู.....แลเจ้าศรีราชากราบสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทูลว่าตั้งบ้านเมือง สร้างป่าเป็นนา ตั้งบ้านถิ่นถาน ป่าวคนทั้งหลายทำไร่นา แล้วแต่งแขกไปกินเมืองแล้ว”

ในด้านทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พระพนมวังได้พยายามใช้สถาบันสงฆ์เถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ ซึ่งเติบโตในนครศรีธรรมราชก่อนหน้านี้ ผสมผสานกับสถาบันพราหมณ์ซึ่งยังคงเหลืออยู่เพื่อขยายฐานอำนาจทางการเมืองปกครอง ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชยังกล่าวอีกว่า เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้สร้างวัดท่าช้าง เป็นอารามฝ่ายอุดรของเมืองนครศรีธรรมราช ณ ทิศตะวันออกของบ้านท่าประดู่ประตูช้าง แล้วสถาปนาเป็นอารามหลวง และสถาปนาเจ้าสมโภชที่อุปสมบทเป็น “สมเด็จพระเจ้าโพธิสมภาร โลกจารญาณคัมภีร์ศรีสงฆปริณายกมหาสามี” อธิการวัดท่าช้าง อารามหลวง เป็นเจ้าคณะสงฆ์คณะลังการาม ให้เป็นหัวหน้าพระสงฆ์ในคณะนี้ พร้อมทั้งอุทิศที่ดินกลปนาสำหรับวัดใช้ประโยชน์ ซื่อรักซื้อทองปิดพระพุทธรูปและงานตรุษสารท

สิ่งที่น่าสังเกตคือ ในการสถาปนาครั้งนี้มีการบัญญัติอำนาจหน้าที่เจ้าคณะสงฆ์ไว้ว่า ถ้ามีศึกมารบเมืองนคร ให้พระยาศรีธรรมมาโสกราชและสมเด็จพระเจ้าโพธิสมภารฯ เจ้าคณะลังการามร่วมกันจัดให้กรมการญาติโยมสงฆ์ทั้งนั้น คุมกันออกไปป้องกันข้าศึกที่เข้ามาทำอันตรายแก่พระบรมธาตุ และถ้าข้าศึกยกมา “อุกรุก” เอาเมืองนครให้นิมนต์พระสงฆ์ไปพร้อมกัน ณ พระบรมธาตุ

กำแพงเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยกรุงศรีอยุธยา (ภาพถ่ายก่อนรื้อถอนในสมัยรัชกาลที่ ๙)

แล้วปลุกเสกน้ำมันต์ โดยสวดพระสมัยธรรมจักร พระมงคลทิพมณี และพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ สวดให้ครบสามวัน แล้วให้พระยาศรีธรรมมาโศกราชนำน้ำพระพุทธมนต์นั้นประพรมพระกรมการเมืองและราษฎร แล้วให้ออกไปรบในระยะทางห่างจากเมืองชั่วเที่ยงวัน สิ่งนี้แสดงถึงอุบายการนำ “พุทธานุภาพ” มาเป็นเครื่องบำรุงขวัญและกำลังใจในการรบพุ่ง การให้อำนาจและเสริมขวัญเช่นนี้ ปรากฏเป็นประเพณีในการสถาปนาเจ้าคณะสงฆ์ลังกาแก้ว หรือลังกาป่าแก้ว (วัดตะเจียน จังหวัดพัทลุง) และคณะลังกาชาติ (วัดพะโคะ อำเภอสติงพระจังหวัดสงขลา) ในทำนองเดียวกันด้วย

พระพนมวังนอกจากจะมีบุตรชื่อ “เจ้าศรีราชา” แล้ว ยังมีบุตรธิดาอีกสองคนคือ นางสนตราและเจ้ากุมาร (เจ้าอินทรกุมาร) ซึ่งเกิดแต่นางสะเดียงทอง นอกจากนี้ยังมีบุตรอันเกิดแต่สตรีที่ไม่ปรากฏนามอีกคนหนึ่ง คือนายอยู่ ซึ่งต่อมาได้แต่งงานกับนางแก้ว พระพนมวังได้ปกครองนครศรีธรรมราชอยู่จนกระทั่งราว

พ.ศ. ๒๐๐๖ ก็ถึงแก่กรรม เจ้าศรีราชาบุตรชายซึ่งเกิดแต่นางสะเดียงทอง จึงได้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชแทน

ล่วงถึงราว พ.ศ. ๒๐๐๖ พระพนมวังเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้ถึงแก่กรรมลง เจ้าศรีราชาผู้บุตรจึงได้รับการสถาปนาจากราชธานีกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็น “พญาศรีธรรมมาโศกราช สุรินทรราชาสุวงศ์ธิบดี ศิริยุทธิเกียรติ อภัยพิริยปรากรมพาหุ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช” เจ้าเมืองผู้นี้ได้สมรสกับนางสนได้ จึงได้รับพระราชทานนามเป็น “นางจันทร์เทวีศรีรัตนฉายา นางเมืองนครศรีธรรมราชมหานคร” ทั้งสองไม่มีบุตรและธิดาเลย มีแต่หลานคือนายกุและนายอู

การที่ราชธานีกรุงศรีอยุธยาส่งข้าราชการจากราชสำนักหรือบุคคลที่ได้รับความเห็นชอบไปปกครองเมืองนครศรีธรรมราชนั้น เป็นเพราะว่าสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยให้นครศรีธรรมราชมีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ สามารถควบคุมหัวเมืองปักษ์ใต้ได้

เนื่องจากเป็นเมืองใหญ่ มีผลผลิตทางเกษตรกรรมที่สามารถเลี้ยงตนเอง และมีกำลังพอที่จะรับผิดชอบหัวเมืองอื่นให้อยู่ในอาณัติได้ นอกจากนี้ยังเป็นเมืองที่สำคัญในการค้าขายกับต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้ นครศรีธรรมราชจึงมีความสำคัญต่อราชธานีกรุงศรีอยุธยา ทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ผู้ปกครองเมืองที่ส่งไปจากราชธานีจึงต้องเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้ จะต้องเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ราชธานีได้ รับผิดชอบในด้านการเก็บภาษีอากรและรวบรวมส่งอากรได้ จัดซื้อสินค้าพื้นเมืองในระบบผูกขาดได้ ทั้งจัดซื้อสินค้าต่างประเทศที่ราชธานีต้องการได้ กล่าวโดยสรุปคือทำทุกสิ่งเพื่อสนองนโยบายของราชธานีได้

เจ้าศรีราชาได้ทำหน้าที่ฟื้นฟูเมือง นครศรีธรรมราชสืบต่อมาจากบิดา (คือพระพนมวัง) โดยการขยายพื้นที่ทำนาให้กว้างขวางออกไปยังเมืองบริวาร เพื่อให้เป็นเสบียงสำหรับเมือง และสะสมเป็นสินค้าออกสำหรับการค้ากับต่างชาติที่ดูจะเพิ่มขึ้นกว่าก่อนหน้านี้ ลักษณะการกะเกณฑ์ผู้คนให้เข้ามาตั้งหลักแหล่งสร้างบ้านเมืองในรูป “ทำป่าให้เป็นนา” ของนครศรีธรรมราชมีปรากฏในตำนานเมืองและตำนานพระบรมธาตุ ซึ่งเล่าถึงที่มาของการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ในขณะที่เดียวกันเจ้าศรีราชาก็พยายามปลุกเร้าให้ชาวนครทั้งในอดีตและปัจจุบันเข้ามาสัมพันธ์กัน โดยวิธียอมรับคอบทบาทของ “พระเจ้าศรีธรรมมาโตกราช” ซึ่งเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริงและเป็นวีรบุรุษในตำนาน และส่งต่อไปในจารีตบอกเล่าถึงวิธีการขยายอำนาจทางการเมืองของอยุธยาเข้าสู่ดินแดนนครศรีธรรมราชให้ชอบธรรมยิ่งขึ้น

บทบาทของเจ้าศรีราชาที่เป็นหลักฐานหรือเอกสารทั้งในและต่างประเทศไม่มีปรากฏ ยกเว้นในเอกสารตำนานเมือง และ ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช หากพิจารณาจากตำนานทั้งสองฉบับก็จะเห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับชาวเมือง ภาพ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ภาพชาวนครซึ่งพยายามเอาชนะธรรมชาติแวดล้อม ภาพผู้คนเอาชนะภัยจากโรคระบาด (ไข้ห่าหรือไข้ยมน) โดยการแสวงหาสถานที่ที่เหมาะสม ภาพเช่นนี้ปรากฏขึ้นบ่อยครั้งในนครศรีธรรมราช สะท้อนให้เห็นเหตุผลในการที่ผู้คนเลือกบริเวณหาดทรายแก้วเป็นแหล่งตั้งบ้านเมือง แทนที่จะให้เหตุผลเป็นเพียงพุทธทำนายที่ว่าที่ใดเหมาะสำหรับสำหรับตั้งหลักแหล่ง เจ้าศรีราชาได้พยายามทำอย่างเต็มที่ เพื่อจะสร้างบูรณภาพทางวัฒนธรรม โดยผ่านรูปแบบการเชื่อถือบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยความร่วมแรงร่วมใจของราชธานี โดยมีนครศรีธรรมราชเป็นเมืองศูนย์กลาง มีการกะเกณฑ์ผู้คนมาช่วยกิจกรรมนี้ ความพยายามที่จะยืนยันสถานะความเป็นศูนย์กลางของภาคได้ในฐานะที่เมืองนครศรีธรรมราชเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ สิ่งนี้แสดงให้เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีนัยทางการเมืองแอบแฝงอยู่ด้วย

เมื่อเจ้าศรีราชาถึงแก่กรรม นายอู่ผู้เป็นหลานและนายอู่ น้องชายต่างมารดา ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชร่วมกัน ถัดจากนั้นจึงมีเจ้าเมืองอีกคนคือ “นายราม” (หมื่นศรีจอมรัต) บุตรนายอู่ และได้อภิเษกกับนางขุนทองหลานนายอู่ มีธิดาคคนหนึ่งคือนางเอื้อย (เอื้อย) ซึ่งได้อภิเษกกับศรีมหาราชา (ขุนอินทารา) ผู้ครองเมืองลานสกา

เมื่อสิ้นนายราม (หมื่นศรีจอมรัต) นครศรีธรรมราชก็ขาดผู้ปกครอง เพราะไม่มีบุตร ดังนั้นเจ้าศรีมหาราชา (ขุนอินทารา) ผู้ครองเมืองลานสกา จึงได้สิทธิ์มาปกครองเมืองนครศรีธรรมราช

เรื่องนี้มีหลักฐานปรากฏทั้งในตำนานเมืองและตำนานพระบรมธาตุฯ และข้อความในตำนานได้สิ้นสุดลงเพียงนี้ เข้าใจว่าคงสิ้นสุดวงศ์ศรีมหาราชา จึงได้ยุติการบันทึกไว้เพียงนั้น